

nationalite dans l'histoire des mogen âge / M. Handelsman // Bulletin of the Internat. Comm. of Histor. Sciences. – Т. 1. ; *Dembinski B.* Le probleme de la nationalite dans l'histoire moderne / B. Dembinski // Bulletin of the Internat. Comm. of Histor. Sciences. – Т. 1. ; *Донцов Д.* Націоналізм / Дмитро Донцов. – Львів, 1926. ; *Levinskyj V.* Volk, Nation und Nationalität / Vladimir Levinskyj // Abhandlungen des Ukrain. Wissen. Institutes in Berlin. – Т. II. – 1929. – С. 127–147. ; *Чехович К.* Думки О. Потебні про національність / Др. К. Чехович // Поступ. – 1930. – Кн. 6–12. ; *Kodz St.* Zasada narodowosci w prawie międzynarodowem / St. Kodz // Rocznik Prawniczy Wilenski. – Т. VI. – 1932.

43. *Scriptores rerum.* – Pruss. II.

44. *Z dziejów Ukrainy.* – Краків, 1912.

45. *Zipinski W.* Stanisław Michał Krzyczewski / Waclaw Zipinski. – Краків, 1912.

Львів, листопад 1942 – січень 1943

Баран О. В.

(м. Люблін, Польща)

МІСТОБУДІВНА ПОЛІТИКА КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА ВАСИЛЬКОВИЧА У СВІТЛІ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО ЛІТОПISУ

У статті розглядаються основні напрями політики князя Володимира Васильковича в галузі містобудування та архітектури. Простежуються зусилля княжої влади у закладанні нових та розбудові й перебудові вже існуючих міських осередків.

Ключові слова: князь Володимир Василькович, Галицько-Волинський літопис, містобудування, архітектура.

Князь Володимир Василькович з'явився на сторінках Галицько-Волинського літопису порівняно пізно. Уперше його відnotовано щойно в описі подій 1258 р. під час першого походу хана Бурундая [10, 847–848; 8, 41]. Було йому тоді близько 9–11 років [3, 187; 2, 383]. У 1258–1269 рр. він згадувався час від часу поряд з батьком Васильком Романовичем у розповідях про ті чи інші воєнні події [10, 856–858, 862, 865, 866]. З цих причин немає можливості робити хоч якісь висновки про володіння ним ще за життя його батька якимось уділом, так само як і про здійснення ним уже тоді власних фундацій в галузі містобудування.

Відтак у центрі уваги опиниться період повноправного правління князя Володимира Васильковича на княжому престолі Володимирсько-Берестейського князівства. Період цей досить чітко визначений в літературі – він обійняв престол відразу по смерті свого батька у 1268 чи 1269 р. [2, 315,

317–318; 3, 77], а помер – 10 грудня 1288 р. [3, 189; 2, 383].

Упродовж цього часу його володіння склалися з двох частин: володимиро-волинської та берестейської. Два княжіння / уділи, які літопис відногував у 1227 р. як такі, що належали його батьку Василькові Романовичу («братъ же да Василкови Лоуческъ. и Пересопницю. Берестии же емоу бѣ преже даль» [10, 751]) вірогідно були втрачені у 40-их рр. XIII ст. у зв'язку з перенесенням тоді резиденції князя Данила Романовича до Холма з Володимира-Волинського, який у свою чергу переказали Василькові [5, 128]. Натомість луцький та пересопницький уділи правдоподібно відійшли до Данила, оскільки пізніше виявилися у володінні його сина Мстислава. В будь-якому випадку, в історіографії існує згода, що вже на момент смерті Данила Романовича 1264 р. цими уділами володів Мстислав Данилович [19, 289; 5, 150; 14, 135; 11, 214; 8, 92].

Підходячи до безпосереднього обговорення проблеми увагу слід звернути на три наступні питання: 1) визначення переліку міських осередків, які успадкував князь Володимир Василькович, перейнявши владу в князівстві; 2) визначення міських осередків, які можна віднести до його власних фундацій та 3) обговорення інвестицій, що змінювали просторову організацію вже існуючих міських осередків.

З аналізу Галицько-Волинського літопису випливає, що на кінець 1269 р. у Володимиро-Берестейському князівстві існували такі міські осередки: Володимир-Волинський (988), Турійськ (1098), Всеволож (1147), Мельниця (1245), Камінь-Каширський (1262) у володимирському уділі та Береста (1019) й Більськ (1252) – у берестейському. Утворювали вони два окремі комплекси поселень, при чому перший з них – володимирський – уже мав цілком самодостатній характер з міськими осередками, розташованими що 30–40 км [22, 29–30; 4, 114]. Натомість берестейський комплекс був тісно пов'язаний з комплексом поселень дорогичинського уділу, хоча той останній і був адміністративно пов'язаний з князями, які правили у Холмі. Така ситуація мала спонукати до розбудови мережі міських осередків берестейського уділу, особливо з огляду на конфігурацію державно-територіальних утворень, які виникли внаслідок поділу спадщини Данила та Василька Романовичів.

Не викликає подиву й та увага, яку з перших років свого правління Володимир Василькович присвятив як розбудові північної частини своєї держави [6, 261], так і відносинам з ятвязькими племенами та Литвою. Невдовзі після зайняття трону взимку 1271/72 рр. він разом зі Львом та Мстиславом Даниловичами ходив «на ѡтвѣзи» [10, 870]. У 1224 р. тривали сутички з литовським князем Тройденом [10, 871]. У 1275 р. після сплюндрування Тройденом Дорогичина, що належав Львові Даниловичу, відбулася випава на Литву руських князів разом з військовими загонами монголів, до якої долучився теж і Володимир Василькович [10, 871–874]. 1276 р. знову відбулися сутички на кордонах володінь між Тройденом та

Володимиром Васильковичем, які закінчилися, наскільки можна здогадуватись, укладенням якомсь ширшого перемир'я чи, навіть, союзу: «посем же оумиристася. и начаста быти во величѣ любви» [10, 875].

Володимир-Волинський князь вирішив скористатися з ситуації і заснував на північний схід від Берестя Кам'янець. Володимир-Волинський [19, 115; 12, 147; 13, 59] (або, як вважав А. Генсьорський, любомльський [7, 52–54]) літописець князя Володимира Васильковича присвятив цій події окреме оповідання. З нього, щоправда, дізнаємось лише про його заснування та різноманітних обставинах, які супроводжували цей процес, а також ім'я княжого архітектора, котрий працював також і для батька Володимира Васильковича: «и посла Володимиръ моужа хитра. именовъ Алексоу. иже баше при ѿць его многы города руоба» [10, 876]. Це оповідання дозволяє датувати заснування Кам'янця 1276 р.

Більше інформації містить повторна нотатка про заснування Кам'янця, з якої дізнаємось, що князь збудував також кам'яну вежу та церкву Благовіщення Св. Богородиці та щедро її оздобив: «и за Берестіемъ зроуби горѡ(д) на поуств(м) мѣстѣ нарицаемѣ(м) Льстнѣ, и наре(ч) има емоу Каменець, зане бы(с) камена земля. създа(ж)въ не(м) сто(л)пъ камень высотоу .зі. (17 сажнів – О. Б.) саженеи. пѡ(д)бень оудивленію всѣ(м) зрящи(м) на(н), и црквъ постави Блговѣщенія стѣа Бѣа. и оукрасі ю иконами златыми, и съсѣды скова слоужебныа сребрены, і ев(г)ліе опрако(с) оковано сребро(м), ал(с)лъм опракось, и пара(м)а, и съборникъ, ѡ(т)ца своего тоуто(ж) положки, и кр(с)тъ въз(д)виза(л)ныи положи» [10, 925].

Ця нотатка, заміщена у записах, які підсумовують життєвий шлях Володимира Васильковича, не дозволяє точно окреслити час повстання вежі та церкви. Датою *ad quem* слід визнати 1276 р., а *post quem* – 1288 р. [24, 89]. Церковні фундації та значна віддаленість від Берестя не дозволяють розглядати Кам'янець як прикордонний оборонний град [23, 6]. Вони вказують на надання князем цьому поселенню більшого значення. Події 1289 р., коли князь Юрій Львович намагався посадити у ньому свою залогоу, як і в Бересті та Більську [10, 928–932], вказують, що на той момент Кам'янець був одним з трьох найголовніших центрів берестейського уділу – правдоподібно виконував роль центру волості. На жаль з того поселення до нашого часу збереглася лише вежа, яку в літературі пов'язують з віднощеною в літописі фундацією Володимира Васильковича. Складно натовість визначити місце розташування та просторовий уклад городища / дитинця та підгороддя XIII ст. Археологічні дослідження, проведені у середині XX ст., не виявили слідів їхнього культурного шару, що, як вважають, пов'язано з їх знищенням під час реставрації вежі та упорядкування простору довкола неї на початку XX ст. [17, 277]. Тому сучасні реконструкції просторового укладу Кам'янця XIII ст. мають лише гіпотетичний характер.

Іншою фундацією Володимира Васильковича у берестейському уділі був

розташований на захід від Берестя на р. Мухавець Кобрин. Галицько-Волинський літопис віднотував його лише раз, цитуючи заповіт князя, де прямо назвав його городом: «Се ѡзъ князь Володимѣрь снъ Василковъ. вноукъ Романовъ. пишоу грамотоу. даць есмь княгинѣ своєї. по своемъ животѣ. городъ свои Кобринъ. и с людми и з данью. како при мнѣ даѡли тако и по мнѣ дають княгинѣ моеї» [10, 903]. З цієї нотатки можна робити висновок про розвинене на певному рівні економічне життя поселення та наявність укріплень довкола нього [17, 278]. Нічого більше про Кобрин у XIII ст. не відомо. Датою *post quem* його заснування є 1288 р. Середньовічне городище на території сучасного Кобрини ще не злокалізовано й археологічні дослідження не проводились [17, 278].

Наступною важливою фундацією, але вже у володимир-волинському уділі, став міський осередок у Любомлі. Галицько-Волинський літопис вперше його віднотує 1287 р. [10, 899]. Можливо це поселення існувало й раніше – літопис безпосередньо не приписує його заснування Володимирі Васильковичу, однак жодні писемні джерела про нього перед цим не згадують. Археологічні дослідження виявили на території сучасного Любомля залишки двох городищ. Одне розташовувалось у східній частині міста й складалося з двох частин: дитинця та підгороддя загальною площею 4 га. Однак археологічно воно датується виключно лише X ст. [20, 72]. Інше городище містилося у самому центрі міста на території пізнішого замку. Добре помітними на місцевості є залишки дитинця, який розташовувався на високому пагорбі. Локалізація підгороддя, як і датування цілого об'єкту досить ускладнені через знищення його культурних шарів під час будівництва замку. Однак у літературі допускається можливість його ототожнення з віднованим власне у другій половині XIII ст. Любомлем [20, 50; 1, 31]. Якщо погодитись з таким припущенням, то його заснування чи розбудову слід пов'язувати зі стратегічним розташуванням як транзитного пункту на сухопутному шляху, що пов'язував Володимир-Волинський та Берестя [21, 176–177; 14, 66]. Власне у цей час подібні починання виглядали б логічно з огляду на повсталі перед тим територіальні поділи в Галицько-Волинської Русі.

Галицько-Волинський літопис дозволяє зробити висновок про надання Володимиром Васильковичем Любомлю важливого значення, що бачимо з надзвичайно докладного опису церковних інвестицій князя. Крім факту закладення церкви Св. Георгія, що знаходилась відразу ж на північний схід від згаданого другого городища, в ньому розповідається також і про її багате оздоблення [10, 926–927]. Можливо, активну фазу тих праць слід віднести до 1288 р., коли Володимир Василькович майже рік резидував у Любомлі. Це свідчить також про досить значний економічний потенціал міського осередку, а також його округи.

Не менш важливі фундаційні заходи, ніж на периферіях, Володимир Василькович ініціював також і в головних міських осередках своєї держави:

Володимирі-Волинському та Бересті. Втім, в стосунку до Володимира-Волинського джерельний матеріал є досить скромним. Безпосередньо літопис інформує лише про оздоблення собору Успіння Богородиці, церкви Св. Дмитра та монастиря Св. Апостолів [10, 925]. В літературі допускається також можливість будівництва за його правління каплиці-ротонди монастиря Св. Михайла [15, 32].

Певною мірою впливати на зміну просторового укладу Володимира-Волинського у XIII ст. мала теж поява іноземців. З опису процесу передання влади над володіннями Володимира Васильковича Мстиславу Даниловичу дізнаємося про існування там організованої групи (гміни?) німців: «и приѣха (князь Мстислав Данилович – О. Б.) Володимѣрь. ѣха во п(с)пью ко стѣ Бци. и созва бояры Володимѣрьскыя. бра(т) своего. и мѣстичѣ Роусци и Нѣмцѣ. и повелѣ передо всеми чести грамотоу братноу ѿ даныи земли и всѣ(х) городоу. и стольного города Володимѣрь» [10, 905]. Ця група з'явилася у Володимирі-Волинському вже принаймні за часів Василька Романовича. Адже ще 1268 р. Галицько-Волинський літопис віднотував німця Марколта, котрий запросив князів, що перебували тоді в місті до себе на обід: «Марколтъ же Нѣмѣчинь. зва к собѣ. всѣ князѣ на ѿбѣдѣ. Василька. Лва Воишелка» [10, 868]. Однак, на той час це була не єдина група іноземців у Володимирі-Волинському, адже по смерті Володимира Васильковича: «плакавшеса над нимъ. Все множество. Володимерчевъ. моужи и жены и дѣти. Нѣмци. и Соурожьцѣ и Новгородци. и Жидове плакоуса» [10, 920]. Можна, відтак, припускати принаймні толерантне ставлення князя до вище названих етнічних груп.

Таким чином, можна говорити про ведення Володимиром Васильковичем певної фундаційної діяльності на терені Володимира-Волинського, однак докладніше окреслити її характер, крім віднотування церковних фундацій, не видається можливим. Можна також здогадуватись про ведення якогось будівництва, пов'язаного з появою іноземних етнічних груп [15, 58–59].

Більш помітними є інвестиції, пов'язані зі зміною просторового укладу іншого головного міського осередка володінь Володимира-Васильковича – Берестя. Значний матеріал для аналізу дає порівняння літописної та археологічної інформації. Насамперед дізнаємося, що князь «зруоби Берестье» [10, 925]. В історіографії цю нотатку зазвичай коментують як інформацію про спорудження нових укріплень довкола міста, адже Берестя розташоване в джерелах ще починаючи з XI ст. [23, 46; 16, 447; 18, 29].

Крім того відомо, що там він також збудував оборонну вежу та церкву Св. Петра: «в Берестїи же съз(д)а (князь Володимир Василькович – О. Б.) стлпъ камень выотоу яко и Каменецкыи, постави(ж) и цркъвь стго Петра, и еу(г)ліе да опрако(с) ѿковано сребро(м), и слоу(ж)бные съсѣды скованы среб(р)ны, и ка(д)лница сребрена, и кр(с)ть въз(д)виза(л)ныи тоуто положи» [10, 927].

Докладні археологічні дослідження, здійснені наприкінці 60-их – на

початку 80-их рр. XX ст. дозволили злокалізувати та виявити відготовану у літописі вежу у південно-східній частині городища Берестя та встановити, що вона була не круглою (як кам'янецька), а чотирикутною в плані з вимірами 5,9×6,3 м [23, 10].

Слід також відзначити, що практично усі археологічно дослідженні об'єкти походять з культурного шару XIII ст., який знищив раніші будівлі. Первісний град разом з підгороддям, що походив з XII ст. цілковито містився на острові між Бугом та впадаючим до нього Мухавцем. Поверхня дитинця складала близько 1 га, а підгороддя близько 2,5–3 га [17, 257].

У першому тридцятилітті XIII ст. відбулась ґрунтовна перебудова просторового укладу цього терену. Дитинець зайняв увесь простір острова. Щільність забудови підвищилась у 2 рази. На місці існуючих раніше житлових та господарських будівель було прокладено дерев'яні вулиці. Житлова забудова також отримала незвичайний для інших руських міських осередків характер, що виявлявся у високій щільності забудови без поділу на садиби та незначній кількості господарчих будівель. Підгороддя правдоподібно перемістилося на острів утворений рукавами Мухавця, де з кінця XIV ст. існувало місто, локоване на маґдебурзькому праві. Культурні шари цього терену однак були знищені під час будівництва берестейської фортеці у XIX ст. Просторовий уклад дитинця XIII ст. виявився досить стабільним. На одному і тому ж місці упродовж XIII – XIV ст. функціонували як вулиці, так і більшість житлових будівель. Невпинно однак збільшувалась щільність забудови, яка у середині XIV ст. досягла найбільшого свого значення – 47–59% [17, 257–259].

Інвестиції Володимира Васильковича у цьому світлі полягали не лише на будівництві оборонних укріплень довкола дитинця й зведенні вежі та церкви, але й на відновленню вже існуючої інфраструктури – вулиць та частини будинків.

Насамкінець слід згадати і про зацікавлення Володимира Васильковича Більськом, де князь згідно повідомлення Галицько-Волинського літопису, передав існуючій там церкві (незваної посвяти) ікони та книги [10, 925].

Фундаційна політика князя Володимира Васильковича за неповні двадцять років його правління представляється досить активною. Головним об'єктом уваги для нього стала північно-східна, периферійна частина берестейського уділу. Тут повстали два нові міські осередки: Кам'янець та Кобрин. Його рука торкнулася також двох інших важливих осередків цього уділу – Берестя та Більська, де зведено чи облаштовано кільтові будівлі та оборонні укріплення (Берестя). У володимир-волинському князінні крім церковних фундацій Володимира-Волинського яскраво вирисовуються теж любомльські фундації. Саме поселення також могло бути фундацією цього князя.

1. *Александрович В.* Архітектура і будівництво / В. Александрович // Історія

- української культури. – К. : Наукова думка, 2001. – Т. 2 : Українська культура XIII – першої половини XVII століть. – С. 256–275.
2. *Генсорський А.* Галицько-Волинський літопис (процес складання; редакції і редактори) / А. Генсорський. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – 100 с.
 3. *Грушевський М.* Історія України-Руси : в 11 тт., 12 кн. / М. Грушевський. – Т. 3. – К. : Наукова думка, 1992. – 633 с.
 4. *Грушевський М.* Хронологія подій Галицько-Волинської літописи / М. Грушевський // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1901. – Т. 41. – С. 1–72.
 5. *Ипатьевская летопись // Полное собрание русских летописей.* – Т. 2. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 648 с.
 6. *Котляр М.* Галицько-Волинська Русь / М. Котляр // Україна крізь віки : у 15 т. – Т. 5. – К. : Альтернативи, 1998. – 335 с. : іл.
 7. *Котляр М.* Галицько-Волинський літопис XIII ст. / М. Котляр. – К., 1993.
 8. *Котляр М.* Композиція, джерела, жанрові та ідейні характеристики Галицько-Волинського літопису / М. Котляр // Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар. – К. : Наукова думка, 2002. – С. 29–59.
 9. *Крип'якевич І.* Галицько-Волинське князівство / І. Крип'якевич. – 2-е вид., із змінами і доп. – Львів : Ін-т українознавства, 1999. – 220 с.
 10. *Кучинко М.* Володимир середньовічний : Історико-археологічні нариси / М. Кучинко. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2006. – 144 с.
 11. *Літопис Руський* / [пер. з давньорус. Л. Махновця ; відп. ред. О. Мишанич]. – К. : Дніпро, 1989. – 591 с.
 12. *Лысенка П.* Гарады Пауднёвай Беларусі / П. Лысенка // Археалогія Беларусі : у 4 т. – Т. 3 : Средневяковы перыяд (IX–XIII ст.). – Мінск, 2000. – С. 229–278.
 13. *Лысенко П.* Открытие Берестя / П. Лысенко. – 2-е изд., доп. – Минск : Беларуская, 2007. – 179 с.
 14. *Пашуто В.* Очерки по истории Галицко-Волынской Руси / В. Пашуто. – М. : АН СРСР, 1950. – 333 с.
 15. *Раппопорт П.* Военное зодчество западнорусских земель X–XIV вв. / П. Раппопорт. – Ленинград : Наука, 1967. – 242 с.
 16. *Раппопорт П.* Город Рай / П. Раппопорт // Acta Baltico-Slavica. – Białystok, 1969. – Т. 6. – S. 175–179.
 17. *Рыбаков Б.* Русские земли по карте Идриси 1154 года / Б. Рыбаков // Краткие Сообщения Института Истории Материальной Культуры. – М., 1952. – Т. 43. – С. 3–44.
 18. *Ткачев М.* Замки Белоруссии / М. Ткачев. – 2-е изд. – Минск : Полымя, 1987. – 222 с.
 19. *Чантурия Ю.* Градостроительство Беларусі IX–XIV вв. / Ю. Чантурия // Архітэктура Беларусі: нарысы эвалюцыі ва усходнеславян. і еўрап. кантэксте : у 4 тт. – Т. 1 : IX–XIV ст. – Мінск, 2005. – С. 64–105.

20. *Czarnecki W.* Osadnictwo terytorium chełmskiego od końca X do połowy XIV wieku w świetle badań archeologicznych i toponomastycznych / *W. Czarnecki* // *Rocznik Chełmski*. – Chełm, 2003. – T. 9. – S. 7–38.
21. *Dąbrowski D.* Genealogia Mściławowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV wieku). / *D. Dąbrowski*. – Kraków : Avalon, 2008. – 816, [14] s.
22. *Dąbrowski D.* Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wolynskich / *D. Dąbrowski*. – Poznań ; Wrocław : Wydawnictwo Historyczne, 2002. – 348 s.
23. *Samsonowicz H.* Życie miasta średnio-wiecznego / *H. Samsonowicz*. – Warszawa : PWN, 1970. – 170 s.
24. *Włodarski B.* Polska i Rus 1194–1340 / *B. Włodarski*. – Warszawa : PWN, 1966. – 26 s.

Olexandr Baran

THE PRINCE VOLODYMYR VASYLKOVIČ TOWN-PLANNING POLICY IN THE HALYTSKO-VOLYNSKI CHRONICLE

The article concerns main directs of foundational and architectural politics of prince Volodymyr Vasylykovič. The efforts of prince's power are noted in a ea of foundering of new and rebuilding existing towns

Key words: prince Volodymyr Vasylykovič, town planning policy, architecture.

Батюк І.

(м. Львів, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ РОМАНУ ЮКІО МІШІМИ «СПОВІДЬ МАСКИ»

У статті здійснено аналіз психологічного портрету головного героя роману Юкіо Мішіми «Сповідь маски», а саме, аналіз взаємин між свідомістю і витісненими у підсвідомість потягами, та їхнього впливу на становлення особистості героя.

Ключові слова: свідомість, підсвідомість, світ фантазій, реальний світ, потяг, гомеротизм, сповідь, плоть, душа, шизофренія, нарцисизм.

Про Юкіо Мішіму завжди говорять як про естета, що пише високоіндивідуалістську прозу, універсальні теми якої існують ніби поза часом і простором. Він прославився як письменник, драматург, режисер театру і кіно. Мішіма є автором сорока романів, п'ятнадцяти з яких були екранізовані ще за його життя, а також багатьох п'єс, оповідань, літературних есе.

«Сповідь маски» – це роман, опублікований у видавництві «Кавадешьбо». Завдяки цьому твору зросла популярність Мішіми серед авторів сучасної літератури. Першими його роботами були оповідання «Комаха», «Цигарка» і «Грабіжник», але цей дебют не приніс належного